

Wat een evolutionistische benadering kan zeggen over (de) Nieuwe Muziek¹

HERMAN SABBE

De meeste muziek die we te horen krijgen ondergaan we, cognitief gezien. Zij volgt doorheen ons zenuwstelsel de korte, limbische weg naar genoegdoening. Veel van wat we kennen van muziek kennen we zonder het te weten. Het speelt zich af onder de bewustzijnsdrempel. *Ik verwacht een bepaalde voortzetting van het muzikale verloop zonder het bewust te beseffen. Het zit in mijn lichaamstoestand, ik voel het 'in mijn botten'.* Wat niet betekent dat die muziek ons niet kan aangrijpen, lichamelijk bewegen, roeren. Juist omdat zij zo moeiteloos herkenbaar is, kan ze ons roeren. *Ik kan er mijn gemoedsregulatie en gevoelshuishouding op afstemmen.* De ons omringende muzikale realiteit leert ons wat we geacht worden te verwachten. Ons brein vormt zich van die realiteit een voorstelling. Voor de gemiddelde westerling wordt die hersenspiegel van de muziekwereld gevormd door de tonale muziek met haar vaste attractor, de tonica, en de cadensformules die ons leren waar de muziek hoort 'te landen', tot stilstand te komen. Het tonale stelsel, zeg maar Mozart en ABBA.

Onze geaccumuleerde luisterervaring bepaalt in aanzienlijke mate onze respons op muziek. Door gewenning gaan we voorzien wat er moet volgen. We luisteren vanuit ons complete auditieve verleden en vanuit onze stamboom. Naarmate we, door blootstelling aan muziek, zenuwcellenverkavelingen hebben opgebouwd als respons op die muziek gaan we gericht luisteren, voorspellend, anticiperend, vooruitlopend op wat volgen moet, of wat verwacht wordt, op basis van die vroegere ervaring die we hopen terug te vinden: een soort voortdurend wensdenken, of 'wensaanvoelen'.

Herhaalde blootstelling aan dezelfde of gelijkwaardige muziek versterkt de vorming van der-

gelijke hoorverlangens. 'Bis repetita placent': het behaagt ons hetzelfde nog eens te horen. En 'ter', 3 x, andermaal herhaald, behaagt ons nog meer. 'Quater', 4 x, misschien niet meer, vanwege mogelijke gewenning en verzadiging. En dat we met zijn velen vergelijkbare verwachtingen koesteren, als gevolg van blootstelling aan gelijke of gelijkaardige muzikale ervaringen vormt de grondslag van muziekcultuur. Muziek die beantwoordt aan onze luistergewoontes – en verwachtingen – laat ons cognitief ongestoord; zij volgt, zoals gezegd, de korte weg door ons brein. Zolang ze zondermeer herkenbaar blijft, stuurt ons brein ze niet door naar (neo-)cortex, naar de hersenschors, om daar cognitief te worden verwerkt. Nee, wanneer het brein de voortzetting van het verloop correct heeft voorspeld krijgt het een 'klontje', onder vorm van stimulerende 'neurotransmitters', een soort hersenhormonen die ons een 'goed gevoel' geven, ook bekend als 'esthetisch genot'.

Zodra evenwel het muzikale verloop iets minder herkenbaar is, treedt een ander mechanisme in werking in het brein: er moeten keuzes worden gemaakt, er zijn verschillende voortzettingsmogelijkheden, ons goede begrip van de muziek staat voor vertakking, voor raadsels.

Hier begint het probleem van de 'Nieuwe Muziek'. Weliswaar kent de tonale muziek het effect van afwijking. 'Bedrieglijke cadens' is een prima uitdrukking. Maar de tonale muziek houdt die afwijking beperkt. Atonale muziek daarentegen bestaat bij wijze van spreken uit een opeenvolging van bedrieglijke cadensen. Begrijpende verwerking wordt bemoeilijkt door aanhoudende verrassende wendingen. Het brein moet dringend aan een ontwenningsskuur beginnen. Mentale heroriëntering is geboden. Maar her-

1 Deze als geestprikkelend bedoelde bijdrage staat ook op Internetforum Weerklank van Muziekcentrum Vlaanderen (www.weerklank.be) en is geschreven in de geest van mijn nakende boek *Homo Musicus – Over muziek als evolutionaire adaptatie*. Reacties zijn welkom via deze website of via de redactie van het *Tijdschrift voor Muziektheorie*.

oriëntering wordt pas mogelijk mits de muziek alternatieve oriënteringspunten aanreikt, nieuwe regelmatigheden aanmaakt. In (de) Nieuwe Muziek is dit vaak niet het geval. De cognitieve huishouding van de doorsnee luisteraar geraakt in de war. Uit ontmoediging vanwege zoveel falende voorspellingen keert het brein zich uiteindelijk af van de zware taak begrijpend te luisteren. Een verwant probleem met de Nieuwe Muziek is dat te veel en te snel opeenvolgende innovatie de culturele overdracht fnuikt. Wegens informatieoverlast geraakt de nieuwigheid niet meer doorgegeven.

Niettemin. De mens reguleert zijn mentale huishouding, affectief en cognitief, met behulp van muziek. En daarbij levert (de) nieuwe muziek een evolutionair voordeel (op). Voorbereid zijn is immers een evolutionair voordeel. Nieuwe muziek is een goede oefening om voorbereid te zijn (op verrassingen), om het aanpassingsvermogen van het brein aan te scherpen, de mentale flexibiliteit te verhogen, de alertheid van de geest op te voeren. Muziek die ingaat tegen afspraken leert het brein genoeg te putten uit uitgestelde bevrediging. Nieuwe muziek spreekt intensief de neocortex aan, de bewuste verwerking. Zij volgt de ‘lange weg’ door ons hersenstelsel, naar de cognitieve beoordeling.

Nieuwe Muziek is in dit opzicht dus toch heilzaam, op termijn.

(Herman Sabbe is emeritus hoogleraar aan de Universiteit Gent. Deze bijdrage is geschreven naar aanleiding van een debat over hedendaagse kunstmuziek georganiseerd door ISCM-Vlaanderen in januari 2008.)